

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

LIVY

TITUS LIVIUS PATAVINUS was born at Padua, 58 B.C. He wrote a History of Rome from the earliest times down to 10 B.C. but only about 35 out of the 142 books are extant. He was a friend of Augustus and tutor of the Emperor Claudius. His history is inaccurate at times, but always picturesque and dramatic when it is possible to be so. He loves telling a story, describing a vigorous action or making his characters speak with warmth and eloquence. Pliny the Younger tells in one of his letters that a Spaniard, after reading the History, made a journey from Cadiz to Rome, at that time a considerable one, merely to see Livy and returned as soon as he had done so.

The first extract is from the early and rather mythological days of the City's history. Three brothers each from the armies of Rome and of Alba meet to decide the fate of their cities in single combat. You will find the story put into dramatic form in Corneille's play *Horace*.

THE THREE BROTHERS

FORTE in duobus tum exercitibus erant trigemini fratres nec aetate nec viribus dispares. Horatios Curiatiosque fuisse satis constat, nec ferme res antiqua est nobilior; tamen in re tam clara nominum error manet, utrius populi Horatii, utrius Curiatii fuerint. auctores utroque trahunt; plures tamen invenio qui Romanos Horatios vocent; hos ut sequar inclinatus animus. cum trigeminis agunt reges, ut pro sua quisque patria dimicent ferro: ibi imperium fore, unde victoria fuerit. nihil recusatur: tempus et locus convenit. prius quam dimicarent, foedus ictum inter Romanos et

W A L

I

I

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

LIVY

Albanos est his legibus, ut, cuius populi cives eo certamine vicissent, is alteri populo cum bona pace imperitaret.

Foedere icto trigemini, sicut convenerat, arma capiunt. cum sui utrosque adhortarentur, deos patrios, patriam ac parentes, quicquid civium domi, quicquid in exercitu sit, illorum tunc arma, illorum intueri manus, feroces et suoapte ingenio et pleni adhortantium vocibus in medium inter duas acies procedunt. consederant utrimque pro castris duo exercitus periculi magis praesentis quam curae expertes; quippe imperium agebatur in tam paucorum virtute atque fortuna positum, itaque ergo erecti suspensique in minime gratum spectaculum animos intendunt.

Datur signum infestisque armis velut acies terni iuvenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. nec his nec illis periculum suum, publicum imperium servitiumque observatur animo futuraque ea deinde patriae fortuna, quam ipsi fecissent. ut primo statim concursu concrepuere arma micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantis perstringit, et neutro inclinata spe torpebat vox spiritusque.

Consertis deinde manibus, cum iam non motus tantum corporum agitatioque anceps telorum armorumque, sed vulnera quoque et sanguis spectaculo essent; duo Romani, super alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. ad quorum casum cum conclamasset gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones iam spes tota, nondum tamen cura deseruerat, exanimes vice unius, quem tres Curiatii circumsteterant.

Forte is integer fuit, ut universis solus nequaquam par, sic adversus singulos ferox. ergo, ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ita ratus secuturos, ut quemque

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

THE THREE BROTHERS

vulnere adfectum corpus sineret. iam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat, cum respiciens videt magnis intervallis sequentes: unum haud procul ab sese abesse. in eum magno impetu rediit, et dum Albanus exercitus inclamat Curiatios, uti opem ferant fratri, iam Horatius, caeso hoste, victor secundam pugnam petebat.

Tunc clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adiuvant militem suum et ille defungi proelio festinat. prius itaque quam alter (nec procul aberat) consequi posset, et alterum Curiatium conficit; iamque aequato Marte singuli supererant, sed nec spe nec viribus pares. alterum intactum ferro corpus et geminata victoria ferocem in certamen tertium dabat: alter fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus victusque fratrum ante se strage victori obicitur hosti. nec illud proelium fuit. Romanus exultans "duos" inquit "fratrum Manibus dedi; tertium causae belli huiusce, ut Romanus Albano imperet, dabo." male sustinenti arma gladium superne iugulo defigit: iacentem spoliatur.

Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt eo maiore cum gaudio, quo prope metum res fuerat. ad sepulturam inde suorum nequaquam paribus animis vertuntur, quippe imperio alteri aucti, alteri dicionis alienae facti. sepulcra extant, quo quisque loco cecidit: duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam versus, sed distantia locis, ut et pugnatum est.

Priusquam inde digrederentur, roganti Mettius, ex foedere icto quid imperaret, imperat Tullus uti iuventutem in armis habeat: usurum se eorum opera, si bellum cum Veientibus foret. ita exercitus inde domos abducti.

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

L I V Y

The hero enters Rome in triumph and is met by his sister who had been betrothed to one of the Curiatii.

Princeps Horatius ibat trigemina spolia prae se gerens; cui soror virgo, quae desponsa uni ex Curiatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit; cognitoque superumeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, solvit crines et flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. movit feroci iuveni animum conploratio sororis in victoria sua tantoque gaudio publico. stricto itaque gladio, simul verbis increpans transfigit puellam. “abi hinc cum immaturo amore ad sponsum” inquit “oblita fratrum mortuorum vivique, oblita patriae. sic eat, quaecumque Romana lugebit hostem.”

atrox visum id facinus patribus plebique, sed recens meritum facto obstabat. tamen raptus in ius ad regem. rex ne ipse tamen tristis ingratusque ad vulgus iudicii ad secundum iudicium supplicii auctor esset, concilio populi advocato “duumviros” inquit “qui Horatio perduellionem iudicent, secundum legem facio.” lex horrendi carminis erat: duumviri perduellionem iudicent; si a duumviris provocaverit, provocatione certato; si vincent, caput obnubito; infelici arbore suspendito; verberato vel intra pomerium vel extra pomerium.

Hac lege duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege ne noxium quidem posse, cum condemnassent; tum alter ex eis “P. Horati, tibi perduellionem iudico” inquit; “i, lictor, conliga manus.” accesserat lictor iniciebatque laqueum. tum Horatius, auctore Tullo, clemente legis interprete, “provoco” inquit. ita de provocatione certatum ad populum est.

Moti homines sunt in eo iudicio maxime P. Horatio patre proclamante se filiam iure caesam iudicare; ni ita

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

HORATIUS KEEPS THE BRIDGE

esset, patrio iure in filium animadversurum fuisse. orabat deinde, ne se, quem paulo ante cum egregia stirpe conspexissent, orbem liberis facerent. inter haec senex iuvenem amplexus, spolia Curiatorum fixa eo loco, qui nunc pila Horatia appellatur, ostentans “huncine” aiebat “quem modo decoratum ovantemque victoria incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum inter verbera et cruciatus videre potestis? quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. i, lictor, conliga manus, quae paulo ante armatae imperium populo Romano pepererunt. i, caput obnube liberatoris urbis huius; arbore infelici suspende; verbera vel intra pomerium, modo inter illa pila et spolia hostium, vel extra pomerium, modo inter sepulcra Curiatorum. quo enim ducere hunc iuvenem potestis, ubi non sua decora eum a tanta foeditate supplicii vindicent?”

Non tulit populus nec patris lacrimas nec ipsius parem in omni periculo animum, absolveruntque admiratione magis virtutis quam iure causae. itaque, ut caedes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. is quibusdam piacularibus sacrificiis factis, quae deinde genti Horatiae tradita sunt, transmisso per viam tigillo capite adoperto velut sub iugum misit iuvenem. id hodie quoque publice semper reffectum manet; sororium tigillum vocant. Horatiae sepulcrum, quo loco corruerat icta, constructum est saxo quadrato.

[Bk. 1 ch. 24–26.]

HORATIUS KEEPS THE BRIDGE

After Brutus had expelled the Tarquins from Rome their cause was taken up by Lars Porsena, king of Clusium.

IAM TARQUINII ad Lartem Porsenam, Clusinum regem, perfugerant. ibi miscendo consilium precesque nunc ora-

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

LIVY

bant, ne se, oriundos ex Etruscis, eiusdem sanguinis nominisque, egentes exulare pateretur, nunc monebant etiam, ne orientem morem pellendi reges inultum sineret. satis libertatem ipsam habere dulcedinis. nisi, quanta vi civitates eam expetant, tanta regna reges defendant, aequari summa infimis. nihil excelsum, nihil, quod supra cetera emineat, in civitatibus fore; adesse finem regnis, rei inter deos hominesque pulcherrimae.

Porsena cum regem esse Romae tum Etruscae gentis regem amplum Tuscis ratus Romam infesto exercitu venit. non unquam alias ante tantus terror senatum invasit; adeo valida res tum Clusina erat magnumque Porsenae nomen. nec hostes modo timebant, sed suosmet ipsi cives, ne Romana plebs metu perculsa receptis in urbem regibus vel cum servitute pacem acciperet. multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab senatu data.

Cum hostes adessent, pro se quisque in urbem ex agris demigrant, urbem ipsam saepiunt praesidiis. alia muris alia Tiberi obiecto videbantur tuta; pons sublicius iter hostibus paene dedit, ni unus vir fuisset, Horatius Cocles: id munimentum illo die fortuna urbis Romanae habuit. qui positus forte in statione pontis, cum captum repentino impetu Ianiculum atque inde citatos decurrere hostes vidisset trepidamque turbam suorum arma ordinesque relinquere, reprehensans singulos, obsistens obtestansque deum et hominum fidem testabatur nequiquam deserto praesidio eos fugere. si transitum pontem a tergo reliquissent, iam plus hostium in Palatio Capitolioque quam in Ianiculo fore. itaque monere, praedicere, ut pontem ferro, igni, quacumque vi possint, interrumpant; se impetum hostium, quantum corpore uno posset obsisti, excepturum.

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

HORATIUS KEEPS THE BRIDGE

Vadit inde in primum aditum pontis, insignisque inter
 conspecta cedentium pugnae terga obversis comminus ad
 ineundum proelium armis ipso miraculo audaciae obstupe-
 fecit hostis. duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Lartium
 ac T. Herminium, ambos claros genere factisque. cum his
 primam periculi procellam et quod tumultuosissimum
 pugnae erat parumper sustinuit; deinde eos quoque ipsos
 exigua parte pontis relictā, revocantibus qui rescindebant,
 cedere in tutum coegit. circumferens inde truces minaciter
 oculos ad proceres Etruscorum nunc singulos provocare,
 nunc increpare omnes: servitia regum superborum, suae
 libertatis immemores alienam oppugnatum venire.

Cunctati aliquamdiu sunt, dum alius alium, ut proelium
 incipiant, circumspectant. pudor deinde commovit aciem, et
 clamore sublato undique in unum hostem tela coniciunt.
 quae cum in obiecto cuncta scuto haesissent, neque ille
 minus obstinatus ingenti pontem obtineret gradu, iam
 impetu conabantur detrudere virum, cum simul fragor
 rupti pontis, simul clamor Romanorum alacritate perfecti
 operis sublatus, pavore subito impetum sustinuit, tum
 Cocles “Tiberine pater” inquit, “te sancte precor, haec
 arma et hunc militem propitio flumine accipias.” ita sicut
 erat armatus in Tiberim desiluit multisque superinciden-
 tibus telis incolumis ad suos tranavit, rem ausus plus famae
 habituram ad posteros quam fidei.

Grata erga tantam virtutem civitas fuit: statua in
 comitio posita; agri quantum uno die circumaravit datum.
 privata quoque inter publicos honores studia eminebant;
 nam in magna inopia pro domesticis copiis unusquisque
 aliquid fraudans se ipse victu suo contulit.

[Bk. II 9–10.]

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

LIVY

MUCIUS THE LEFT-HANDED

This story follows closely after the previous one.

OBSIDIO ERAT nihilo minus et frumenti cum summa caritate inopia, sedendoque expugnaturum se urbem spem Porsena habebat, cum C. Mucius, adulescens nobilis, cui indignum videbatur populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello nec ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab iisdem Etruscis obsideri, quorum saepe exercitus fuderit; itaque magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus primo sua sponte penetrare in hostium castra constituit. dein metuens ne, si consulum iniussu et ignaris omnibus iret, forte deprehensus a custodibus Romanis retraheretur ut transfuga, fortuna tum urbis crimen adfirmante, senatum adit. “transire Tiberim” inquit “patres, et intrare, si possim, castra hostium volo, non praedo nec populationum in vicem ultor: maius, si di iuvant, in animo est facinus.” adprobant patres. abdito intra vestem ferro proficiscitur.

Ubi eo venit, in confertissima turba prope regium tribunal constitit. ibi cum stipendium militibus forte daretur, et scriba cum rege sedens pari fere ornatu multa ageret eumque milites vulgo adirent: timens sciscitari ut Porsena esset, ne ignorando regem semet ipse aperiret, quis esset, quo temere traxit fortuna facinus, scribam pro rege obtruncat.

Vadentem inde, qua per trepidam turbam cruento mucrone sibi ipse fecerat viam, cum concursu ad clamorem facto comprehensum regii satellites retraxissent, ante tribunal regis destitutus, tum quoque inter tantas fortunae minas metuendus magis quam metuens “Romanus sum”

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

MUCIUS THE LEFT-HANDED

inquit “civis; C. Mucium vocant. hostis hostem occidere volui, nec ad mortem minus animi est, quam fuit ad caedem: et facere et pati fortia Romanum est. nec unus in te ego hos animos gessi; longus post me ordo est idem petentium decus. proinde in hoc discrimen, si iuvat, accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo, ferrum hostemque in vestibulo habeas regiae. hoc tibi iuventus Romana indicimus bellum. nullam aciem, nullum proelium timueris: uni tibi et cum singulis res erit.”

Cum rex simul ira infensus periculoque conterritus circumdari ignes minitabundus iuberet, nisi expromeret propere, quas insidiarum sibi minas per ambages iaceret, “en tibi” inquit “ut sentias, quam vile corpus sit iis, qui magnam gloriam vident,” dextramque accenso ad sacrificium foculo inicit. quam cum velut alienato ab sensu torreret animo, prope attonitus miraculo rex cum ab sede sua prosilisset amoverique ab altaribus iuvenem iussisset, “tu vero abi” inquit, “in te magis quam in me hostilia ausus. iuberem macte virtute esse, si pro mea patria ista virtus staret. nunc iure belli liberum te intactum inviolatumque hinc dimitto.”

Tunc Mucius quasi remunerans meritum “quando quidem” inquit “est apud te virtuti honos, ut beneficio tuleris a me, quod minis nequisti: trecenti coniuravimus principes iuventutis Romanae, ut in te hac via grassaremur. mea prima sors fuit: ceteri, ut cuiusque exciderit primi, quoad te opportunum fortuna dederit, suo quisque tempore aderunt.”

Mucium dimissum, cui postea Scaevolae a clade dextrae manus cognomen inditum, legati a Porsena Romam secuti sunt. adeo moverat eum et primi periculi casus, quo nihil

Cambridge University Press

978-1-107-69604-4 - *Nomen Romanum: A Book of Augustan Latin*

Selected with Vocabulary by J. G. Worth

Excerpt

[More information](#)

L I V Y

se praeter errorem insidiatoris texisset, et subeunda dimicatio totiens, quot coniurati superessent, ut pacis condiciones ultro ferret Romanis. iactatum in condicionibus nequiquam de Tarquiniis in regnum restituendis, magis quia id negare ipse nequiverat Tarquinius, quam quod negatum iri sibi ab Romanis ignoraret. de agro Veientibus restituendo impetratum, expressaque necessitas obsides dandi Romanis, si Ianiculo praesidium deduci vellent. his condicionibus composita pace exercitum ab Ianiculo deduxit Porsena et agro Romano excessit. patres C. Mucio virtutis causa trans Tiberim agrum dono dedere, quae postea sunt Mucia prata appellata.

[Bk. II 12–13.]

DISASTER AT THE CAUDINE FORKS

In 321 B.C. the Roman army, under the consuls Titus Veturius Calvinus and Spurius Postumus, was fighting against the Samnites. News came that the important town of Luceria in Apulia was invested. To reach it, the army had to pass through a watery meadow lying between steep hills. They found, too late, that the Samnites were waiting in ambush for them, not at Luceria, but at the pass known as the Caudine Forks.

SEQUITUR hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax T. Veturio Calvino, Sp. Postumio consulibus. Samnites eo anno imperatorem C. Pontium Herennii filium habuerunt, patre longe prudentissimo natum, primum ipsum bellatorem ducemque.

Is, ubi legati, qui ad dedendas res missi erant, pace infecta redierunt, “ne nihil actum” inquit “hac legatione censeatis, expiatum est quicquid ex foedere rupto irarum in nos caelestium fuit. satis scio, quibuscunque dis cordi fuit subigi